

Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies

ISSN 2519–2701 print
ISSN 2518–1327 online

doi: 10.15421/nvlvet8625
<http://nvlvet.com.ua/>

UDC 316.47

Man is an object and a subject of social and humanitarian sciences

O.V. Ohirko

Stepan Gzhyskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies, Lviv, Ukraine

Article info

Received 12.01.2018
Received in revised form
14.02.2018
Accepted 19.02.2018

Stepan Gzhyskyi National
University of Veterinary Medicine
and Biotechnologies Lviv,
Pekarska Str., 50, Lviv, 79010,
Ukraine.
Tel.: +38-067-270-20-83
E-mail: OhirkoOleh@gmail.com

Ohirko, O.V. (2018). Man is an object and a subject of social and humanitarian sciences. Scientific Messenger of Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies. 20(86), 130–134. doi: 10.15421/nvlvet8625

Philosophical, anthropological and Christian views on a person as a reasonable, free, religious and social person are considered. Theocentric and anthropocentric views are analyzed. Man is three worlds: physical, cognitive, and affective. Man differs from other creatures by having reason and will and natural inclinations. Man is embodied in the spirit and the spiritualized body, and its human spirit is expressed in bodily form. The body and soul of man are not two realities that are separated from one another. The body is a living matter, merged with the soul. The body, having the ability to feed, move, rest, multiply, falls under the laws of matter, that is, in particular, under the law of death. The human soul animates the body, reveals the spiritual ability to think abstractly, to create ideas, assessments, reasoning, make decisions freely. She does not suffer corporal death and can not decompose. In order for a person to live according to his nature, the mind must freely and sincerely seek the truth, and the will must always desire the truth offered as reason by the mind. A person is a person who has his own mind, will and feeling. In view of its dignity, the human person is the center of public life. Man as an image and likeness of God, is able to know, to love the Creator, and to serve Him. Man as a person is a goal in itself and in no case is not only an instrumental instrument. The purpose of human life is to love people and God, to be kind, to know, to speak and to testify the truth.

Key words: man, God, person, soul, spirit, image, like.

Людина – об’єкт і суб’єкт соціально-гуманітарних наук

O.B. Огірко

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького,
м. Львів, Україна

Розглядаються філософські, антропологічні та християнські погляди на людину як розумну, вільну, релігійну та соціальну особу. Аналізуються теоцентричний та антропоцентричний погляди. Людина – це три світи: тілесний, пізнавальний та афективний. Людина відрізняється від інших створінь тим, що має розум і волю та природні нахили. Людина є втіленим духом і одухотвореним тілом, а її людський дух виражається тілесно. Тіло і душа людини – це не дві дійсності, що відокремлені одна від одної. Тіло – це жива матерія, злучена з душею. Тіло, маючи здатність до живлення, руху, відпочинку, розмноження, підпадає під закони матерії, тобто, зокрема, під закон смерті. Людська душа оживляє тіло, виявляє духовну спроможність абстрактно мислити, творити ідеї, оцінки, міркування, вільно приймати рішення. Вона не зазнає тілесної смерті і не може розкладатися. Щоб людина жила згідно зі своєю природою, розум має вільно й щиро шукати правди, а воля має завжди бажати пропоновану розумом правду як своє добро. Людина є особою, яка має власний розум, волю, почуття. Особі приписується самотійність, індивідуальність і розумність. Людська особа з огляду на свою гідність становить центр суспільного життя. Людина як образ і подoba Божя, здатна пізнавати, любити Творця і йому служити. Людина як особа є цілєю у собі і в жодному разі не є лише інструментальним знаряддям. Мета життя людини – любити людей і Бога, бути доброю, знати, говорити та свідчити істину.

Ключові слова: людина, Бог, особа, душа, дух, образ, подoba.

Проблемі людини як об'єкту і суб'єкту гуманітарних досліджень присвячено цілий ряд публікацій. Від того, яку відповідь дамо на питання: «Хто є людина?», залежить наш світогляд. Людина – частина природи, результат еволюції, чи вершина Божого творіння? Термін людина означає: або характеристику людського буття, або здатність до автокорекції. В теологічному погляді цей термін займає відношення між людиною і божеством. Характеристики цього поняття є численними, а перша з них є та, що вважає людину як розумну тварину, типове грецькому античному світу і залишилося таким у Середньовіччю, а навіть у модерному віці (навіть якщо маємо різні окреслення розуму) аж до сучасного віку, де раціональність є головним чином зрозуміла як лінгвістична здатність комунікації людини. Ще одна характеристика людини – це її соціальна і політична природа, присутня навіть вже у вченні Платона та Арістотеля, а потім поширена Т. Гоббсом. На кінець розглядається ще один аспект, який охоплюється в *homo faber* – людини праці, тобто продуктивна здатність людини. Філософська течія, яка оприлюднила здатність людини самопроектуватися, наголошувала категорії можливості: у Відродженні і в Просвітництві, зокрема, у вченні Іммануїла Канта. У сучасній філософії цей аспект є в екзистенціалізмі і в американському прагматизмі. Пояснюючи філософію І. Канта, філософ Х. Ортега і Гасет казав: «Скажи мені, що тобі до вподоби, і я скажу тобі, хто ти є» (Ortega i Gaset Kh. Kant, 1994).

На проблематику людини можна дивитись, як на істоту, яка пізнає себе завдяки пізнанню Бога. Це теоцентрична концепція, згідно якої, пізнаємо себе настільки, наскільки пізнаємо Бога, бо правда дана людині через іншого (Бога).

Другий підхід – антропоцентричний. Людина знає себе настільки, наскільки її пізнає власна свідомість – людина в центрі уваги, тобто, що людина може про себе сказати.

На людину можна дивитися по-різному:

- Арістотель поділяв людину на матерію (тіло) і субстанціальну форму (душу);
- св. Фома Аквінський (1224–1274 pp.) звертав увагу на буттєву структуру людини, тобто істоти, яка існує;
- К. Маркс вказував, що буття людини складається з матерії;
- через призму її смерті (М. Хайдеггер), тобто, все, що людина робить, робить з огляду на її смерть;
- через призму її творів, культури, звичаїв, мови, листів (К. Леві-Строс (K. Levi - Strauss), Ф. Сосюр (F. Saussure)); дивимось на людину через те, що вона творить;
- як на істоту звернену не до смерті, але до іншої людини (М. Бубер (M. Buber), Ф. Розенцверг (F. Rozenzverg), Е. Левінас (E. Levinas), Ю. Тішнер (J. Tischner), бути для іншого, тобто людина знаходить сенс у відкритті до іншої людини і боїться безсенсовності життя;
- св. папа Іван Павло II (Karol Wojtyła) дивився на людину через призму її діянь (*agere sequitur esse*

- діяння слідує за існуванням); «Яке є існування – таке є діяння»;
- З. Фрейд наголошував, що людина складається з потягів та інстинктів;
- через призму свідомості – феноменологія. Людина сама себе вияснює як вона себе бачить (М. Шелер, Е. Гуссерль, Н. Хартман, Д. фон Гільдебранд);
- через призму підсвідомості – психоаналіз (З. Фрейд, Е. Фромм, К.Г. Юнг, А. Адлер). Ці представники стверджували, що людина не є свідома, а нею керують потяги;
- через призму людської свободи, бо людина є вільною істотою (Ж.П. Сартр, А.Ф. фон Гаск та представники постмодернізму);
- через призму екзистенції, трагізму буття – екзистенціалізм (М. Хайдеггер).

На людину можна дивитися або як на об'єкт, або як на суб'єкт, який виявляє свого духа – досліджуючи людську свідомість.

Людина – адекватна істота, що має зв'язок з іншими, але одночасно є окремий індивідуум, що творить спільноту друзів, нації, країни.

Антропоцентризм розглядає поняття людини в чотирьох глобальних категоріях:

Людина як фізична істота, як організм, що складається з органів і систем. Цим поняттям оперують фізіологічні, анатомічні і медичні науки.

Індивід як типовий представник соціального типу («один з...»). Це поняття вивчає соціологія, етнографія, демографія, економічна географія.

Особа як член суспільства, «соціальна одиниця». Цим поняттям користується антропологія, психологія, етика, естетика, педагогіка.

Індивідуальність – неповторність, унікальна якість особистості, яка властива одній єдиній особі.

Французький філософ, фізик і математик Блез Паскаль (1623–1662 pp.) писав: «Людина – ламка черетина, найбільш слабка річ у природі, але вона є мисляча черетина. Ціла вселена не потребує озброїтись, щоб знищити її, достатньо пари, однієї краплі, щоб убити її, але навіть, щоб вся вселена знищила її, все ж людина залишиться величнішою, ніж те, що її убило. Бо вона знає, що вмирає, що вселена цього не знає, що вбиває» (Ohirko, 2003).

За висловом Івана Багряного у творі «Сад Гетсиманський»: «Людина – найвеличніша з усіх істот, людина – найнещасніша з усіх істот, людина – найпідліша з усіх істот».

Людина – це три світи: тілесний, в якому діють інстинкти, чуття; пізнавальний (відчуття, сприймання, мислення, пам'ять, уява); афективний (емоції, зворушення, пристрасті). Людина з точки зору християнського гуманізму – це щось абсолютно осібне, тобто, особа як душа і тіло разом узяті, що інакша своєю сутністю, покликанням, діяльністю, гідністю, із труднощами і призначенням. Творячи людину, Бог не створив її, як тварин, двоскладовою. Вона поєднує в собі «глину» (тіло), дух (життя), душу (подоба Божя). Таке раціональне поєднання трьох компонентів людини вказує на велику розумність Творця, Який тво-

рячи людську особу, поєднав у ній два світи: земний і небесний. Візантійський богослов Немезій Емесський, беручи до уваги ці складові людини, сказав, що завдяки поєднанню «земного» і «небесного» в людині, вона стала посередницею між двома світами, їх зв'язковою ланкою, завдяки якій Бог є у світі (Ohirko, 2016).

У християнстві стосовно Бога людина має статус синівства. А ближчих стосунків, як стосунків між батьком і сином, не може бути. На людському рівні ми добре розуміємо, що син повністю успадковує все, що йому дістається від батька. Так само християнство трактує людину, як наслідника всього, що має Бог. Біблія наголошує, що Бог поставив людину панувати над цілим світом, тобто все, що Бог сотворив, вручив людині не як наймитові, а як своїй улюбленій дитині.

Людина – це, насамперед єство (те що існує), що відрізняється від інших істот, але також подібна до них, і перша подібність існує на субстанційному рівні, як те, що здатне до самостійного існування, як суб'єкт. Друга подібність – людина має інстинкт самозбереження, продовження роду, статевий потяг. Якщо б цього не було, то людина б не існувала. Людина відрізняється від інших створінь тим, що має розум і волю та природні нахили. Щодо природних нахилів, в етиці існує принцип: «той хто діє, діє в напрямку цілі». Ціллю людської дії є добро, тобто те чого людина прагне. Прагнення – це ніщо інше як природний нахил.

Людина є втіленим духом і одухотвореним тілом, а її людський дух виражається тілесно. Тіло і душа людини – це не дві дійсності, що відокремлені одна від одної. Тіло (в грецькій мові – soma) – це жива матерія, злучена з душею. Тіло, маючи здатність до живлення, руху, відпочинку, розмноження, підпадає під закони матерії, тобто, зокрема, під закон смерті. Тіло наділене п'ятьма органами чуття. Людська душа (в грецькій мові – psiche) оживляє тіло, виявляє духовну спроможність абстрактно мислити, творити ідеї, оцінки, міркування, вільно приймати рішення. Вона не зазнає тілесної смерті і не може розкладатися. Душа людини безсмертна, має свій початок із моменту зачаття і відповідає за вчинки особи. «Не бійтеся тих, що вбивають тіло, душі ж убити не можуть» (Мт. 10,28). Згідно з християнським ученням людина отримує тіло через своїх батьків, а душу безпосередньо від Бога. Душа після смерті людини не перевтілюється в жодне інше тіло, а очікує його воскресіння при другому приході Ісуса Христа та Страшного Суду, на якому Він судитиме її діла. Душа має розум і власну свободну волю. В душі проявляються думки, почуття і бажання. Розум – це здатність душі творити ідеї, оцінки, міркування, розрізняти добро і зло. Воля – це здатність людини в певній ситуації поступити так або інакше. Бог не примушує людину вірити в Нього, чи робити так або інакше – це є прояв вільної волі людини. Не випадково народна мудрість повчає: «Вільному воля, а блаженному рай». Блаженний Августин навчав: «Людино, Бог, що створив тебе без тебе, спасти тебе без тебе не зможе».

Розум людини шукає найвищої правди – Бога й дороги до добра, уточнюючи закони – правила прави-

льної поведінки. Воля бажає досягнути правду як найвище добро, притримуватися правильної поведінки й етичних законів. Щоб людина жила згідно зі своєю природою, розум має вільно й щиро шукати правди, а воля має завжди бажати пропоновану розумом правду як своє добро. Воля людини має завжди поступати за проводом розуму (Ohirko, 2016).

Святий апостол Павло та Отці Церкви навчали, що людина – це єдність духу, душі та тіла (1 Сол. 5,23). Це вчення про триєдність людського буття називається трихотомією. Дух є найглибшою частиною душі, бо він відображає нашу самосвідомість. Дух – це наше власне «Я», через яке ми безпосередньо лучимося з Богом. Не випадково, великий Каменярь Іван Франко писав: «Дух, що тіло рве до бою, рве за поступ, щастя, волю, він не вмер, він ще живе ...» Дух є під впливом Святого Духа, у ньому діє благодать Божа. Дух проявляється у страху Божому, совісті та пошуку (спразі) Бога. Тілом ми буваємо подібні, душевні прояви теж бувають близькими, а духом ми не однакові, бо він творить нашу неповторність та особистість. Людина може стати особистістю, коли сформується як особа, що розвинула свій творчий потенціал, ставши своєрідною унікальною неповторністю, гідною наслідування, яка відповідає за свої вчинки. Людина є ковалем свого щастя. Вона разом із Богом є співтворцем світу. Від людини великою мірою залежить її майбутнє: «Як постелиш, так і виспишся», «Що посієш, те й пожнеш». Коли дух, душа пануватимуть над тілом, людина поступатиме морально добре, а коли, навпаки, тіло керуватиме душею, то людина попадатиме в гріх. Людина буде добре морально сформована, якщо матиме такий порядок вартостей: дух, почуття (емоції), тіло.

Християнське соціальне вчення розділяє духовне життя людини на три складові частини: мислення, чуттєвість і воля. Людина, як і весь світ походить від Бога. Вона залежна від Бога і має суттєво важливі відносини з Ним. Людина складається з душі і тіла, із матерії і духу, із дочасного і вічного. Вона пізнає правду про себе, про світ і про Бога. Лише тоді, коли вона намагається зрозуміти, ким є, що становить її велич, а також велич інших людей і велич Творця, Який усе створив на добро людини, то усвідомить себе як особу. Християнський принцип життя людей звучить: шукайте найперше Царства Божого, а все решту вам додасться (Мт. 6,33).

Людина – це єство, в якому збігаються всі світи: світ природи, світ інших людей, світ власної свідомості та особистості, у якому вона може знайти Бога. Людина є єством матеріально-світовим і повинна шанувати навколишній світ та землю. Вона є єством суттєво суспільним, то ж повинна себе віддавати іншим. Вона є єством самосвідомості, тому повинна себе знайти й утвердити, та, нарешті, є відкритим єством, тому здатна вийти зі свого центру і з'єднатися з «іншим», тобто бути готовою до самотрансценденції. За словами Льва Толстого, «Людина подібна до дробу, де знаменник – це те, що людина про себе думає, а чисельник – це те, чим вона дійсно є; чим більший знаменник, тим менший дріб». Людина покликана, за словами Івана Франка, «Проти вітру йти –

проти хвиль плисти, сміло аж до смерті хрест важкий нести».

Людина – це унікальна істота, яка є не просто творінням вищого розуму, призначеним для якихось практичних цілей, не просто свідченням Божої мудрості, могутності, творчого потенціалу. Людина, із точки зору християнства, є особою, яка має власний розум, волю, почуття. Головний дар ми маємо від Бога – це наше життя, це головне наше покликання. Христос, знаючи ціну життя, каже: «Яка користь людині, як цілий світ здобуде, а занапастить власну душу» (Мт. 16,26). Людина отримала від Бога життя, як дар, на який не заслужила, а тому повинна своє життя оберігати і підтримувати.

Людина як особа

Відповідно до класичного визначення А. Боеція («*Persona est rationalis naturae individua substantia*»), «Людська особа – це індивідуальна субстанція розумної природи». Отже, особа формує свою індивідуальну природу як конкретне, одиничне джерело розумного діяння. Границі вільної активності людини визначає природа створення. Особа є розумна і вільна в сенсі можливої дієздатності, але сама в собі обмежена. Вона є здатна до вільного, свідомого і відповідального діяння. Людська особа є самобутнім і самовладним буттям, завдяки структурі самоволодіння, самопанування і самовизначення. Особа є суб'єктом своїх активів. Завдяки цим властивостям особа трансцендентує світ матеріальних речей і творить специфічно людський світ культури, науки і техніки. Людина є динамічним буттям, що розвивається і удосконалюється морально. Ці дві сфери особового «є» і «стається» знаходять свої підстави в двох інтегральних з собою пов'язаних динамізмах: свідомого і визначеного через природу людини. Особі приписується самостійність, індивідуальність і розумність. Головні особливості особи:

- здатність до інтелектуального пізнання,
- здатність до любові,
- свобода,
- ставлення до прав,
- гідність,
- досконалість (Ohirko, 2016).

Згідно з цією характеристикою особи, у ній перед усім відзначається:

- а) розумна природа,
- б) готовність до трансцендентності щодо світу природи,
- в) особливий спосіб зв'язку зі світом інших осіб та із суспільством.

Про особу говориться у зв'язку із загальною теорією буття і людини. Особа як суб'єкт моральності являє особливий предмет етики. Філософією особи і її реальністю займається персоналізм, тобто напрям, що розкриває найвищу вартість особи і її особливу позицію серед створеного реального буття. З огляду на цей диференційований спосіб усвідомлення гідності особи, філософи і теологи звертають увагу на внутрішній зв'язок цієї вартості з:

- розумною природою людини,

- здатністю людини до морального розвитку і удосконалення,
- свободою дій особи: її самовизначенням, самопануванням і
- самореалізацією,
- творенням вартостей в межах наукового світу і культури,
- відношенням людини до Бога і до інших людей,
- діями особи поза світом природи, тобто здатністю особи до
- трансцендентності у вчинку (Ohirko, 2016).

Людська особа з огляду на свою гідність становить центр суспільного життя. Тому фундаментальним критерієм оцінки суспільства є пошана до кожної людини та пріоритет особи у стосунку до суспільства. Особа – принцип, суб'єкт і мета для цілості суспільного життя. Цей акцент на людину не означає індивідуалістичної концепції людського життя, бо людина покликана до спільноти.

Таємниця людської особи стає зрозумілою у світлі Таїнства Воплощеного Слова, у світлі покликання до спільноти з Богом і людьми. Тому в суспільному житті повинні мати місце правдиві міжособові стосунки, тобто власний безкорисливий дар із себе та прийняття дару від іншої особи.

Людина існує як особа і є покликана до спільноти в любові та через любов. З любові Бог створив людину і з любові Христос помер за неї на хресті. Тому у своєму земному існуванні людина також покликана до любові, а не лише до соціальної справедливості. Людина, яка має велику вартість уже в перспективі створення, набирає ще більшої вартості в контексті спасенного діла Христа – Воплощення та Обоження у Святому Дусі, яке приносить дар «нової людини».

Термін «особа» включає щось свячене, образ Божий, тобто, природну подібність до Бога своєю душею та її прикметами: розумом, волею, пам'яттю, здібністю, талантами. Тарас Шевченко писав: «Образ Божий багном не скверніте». Не випадково, що заперечення Бога позбавляє особу її основи. Розуміння особи як подоби Божої полягає в її надприродній подібності до Бога через стремління до досконалості, святості за словами Христа: «Будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий» (Мт. 5,48). Не випадково св. Афанасій Великий повчав: «Для того Бог став людиною, щоб людина стала подібною до Бога». Людська особа створена на образ і подобу Божу, а тому повинна освячуватися, обожествлюватися, творити себе, співпрацюючи з Божою благодаттю (Ohirko, 2003).

Слова образ і подоба вживаються у Старому Завіті: «Тож сказав Бог: «Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу, і нехай вона панує над рибою морською, над птаством небесним, над скотиною, над усіма дикими звірами й над усіма плазунами, що повзають на землі». І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх» (Бут. 1,26-27). Ці слова вживаються в старовірській мові як «селем» і «демут», в латинській мові як «*imago*» і «*similitudo*» та в грецькій мові як «ейкон» і «омоїосис». «Селем» означає зримий, втілений образ; «демут» – ідеальний, абстрактний образ.

Біблійний автор «намагався виразити дуже складну ідею: людина, з одного боку, є Божим віддзеркаленням, з іншого – в деякій мірі виявляє собою духовну природу Бога». Отці Церкви проводили відмінність між «образом» і «подобою», відносячи «образ» до сфери душевної організації, а «подобу» – до сфери духу. Св. Іриней Ліонський пов'язував «образ» з свободою і розумом людини, а «подобу» – з даром надприродного спілкування з Богом, який був втрачений після гріхопадіння.

Висновки

Отже, людина як особа є ціллію у собі і в жодному разі не є лише інструментальним знаряддям. Особа є самостійною цілістю і ніколи не буває просто частиною. Особа є неподільно сама собою й ніколи не є просто екземпляром. Кожна особа належить сама собі і нікому іншому. Особа є буттям, що невід'ємно належить собі і не розділяє свого буття з ніким іншим. Людина як особа є розумним і вільним суб'єктом, котрий свою повноту знаходить у любові до інших та до Бога.

Людина прагне пізнати Найвищу Правду розумом, прагне Найвище Добро своєю волею. Людина здатна пізнавати, любити Свого Творця і служити Йому через пізнання інших людей, любов до них і служіння їм. Мета життя людини – любити людей і Бога, бути доброю, знати, говорити та свідчити істину і творити красу.

References

- Ortega i Gaset Kh. Kant. (1994). Rozdumy do rokovyn. Vybrani Tvory, Osnovy. Rezhym dostupu: http://ae-lib.org.ua/texts/ortega-y-gaset__cant__ua.htm (in Ukrainian).
- Ohirko, O. (2003). Hristiyanska pedagogika. Navchalniy posibnyk. LI MAUP. Lviv (in Ukrainian).
- Ohirko, O.V. (2016). Hristiyanska etika dlya vsih: slovník hristiyansko-etichnih terminiv. Cherkasy – Lviv: Lvivskiy natsionalniy universitet veterinarnoyi meditsini ta biotekhnologiy im. S.Z. Gzhitskogo (in Ukrainian).